

Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łacińską i bizantyjską

- Wprowadzenie
- Pojęcia, wydarzenia, postacie
- Materiały źródłowe
- Wypracowanie
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: K. Pachniak, *Co średniowieczna Europa zawdzięcza muzułmanom?* Cytat za: rezerwat.muzarp.poznan.pl, s.1-3.
- Źródło: *Arabska filozofia średniowieczna*. Cytat za: *Epoki literackie. Średniowiecze*, Warszawa 2008, s.16-17.
- Źródło: *Rozwój filozofii w wiekach XII-XIII*. Cytat za: Z. Kuksewicz, *Zarys filozofii średniowiecznej*, PWN, Warszawa 1982, s. 93-94.

- Źródło: *Rozwój kultury muzułmańskiej*, [w:] R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2012, s. 196.
- Cytat za: Dijenis Akritas. *Opowieść z kresów bizantyńskich*, przeł. i oprac. M. Borowska DiG i OBTA, Warszawa 1998, s. 72-76, 82-83, 94-97.
Z archiwum Klio TOM 1, *Od starożytności do średniowiecza, Teksty źródłowe z ćwiczeniami dla liceum i technikum*, Gdańsk 2006, s. 64-65.
- Źródło: Ibn Chaldun, *Mukaddima*, [w:] T. Kowalski, *Arabowie i Turcy. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, t. 25, Kraków 1923.
- Źródło: Ibn Ishak, *Życiorys wysłannika bożego*, [w:] T. Kowalski, *Arabowie i Turcy. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, t. 25, Kraków 1923.

Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łańską i bizantyjską

Dziedziniec z arkadami, charakterystyczny dla architektury arabskiej.
Źródło: pixabay, domena publiczna.

Niniejszy materiał pozwoli ci przygotować się do napisania wypracowania na temat podbojów arabskich i ich wpływu na cywilizację łańską i bizantyjską na podstawie kilku źródeł historycznych. W pierwszej części materiału przypominamy najważniejsze pojęcia, wydarzenia i postaci, w drugiej prezentujemy źródła, by w ostatniej poprowadzić cię krok po kroku do gotowego wypracowania.

Twoje cele

- Nauczysz się dokonywania selekcji i hierarchizacji informacji pozyskanych ze źródeł historycznych.
- Stworzysz spójną narrację historyczną związaną z podbojami arabskimi i ich wpływem na cywilizację łańską i bizantyjską w ujęciu zarówno przekrojowym, jak i problemowym.
- Rozwiniiesz umiejętność budowania argumentacji z uwzględnieniem różnych aspektów procesu historycznego.

Pojęcia, wydarzenia, postacie

Oto najważniejsze informacje – opisy wydarzeń, daty i postaci – które pozwolą napisać pracę pisemną dotyczącą podbojów arabskich i ich wpływu na cywilizację łacińską i bizantyjską.

Pojęcia

rekonkwista (hiszp. *reconquista* – ponowne zdobycie) – walka chrześcijan o wyparcie Maurów (wyznawców islamu) z Półwyspu Iberyjskiego, trwająca od VIII do XV w.

islam (arab. *islām* – poddanie się woli Boga) – religia monoteistyczna, druga na świecie pod względem liczby wyznawców po chrześcijaństwie; świętą księgą islamu jest Koran, a zawarte w nim objawienie ma stanowić ostateczne i niezmiennie przesłanie Allaha do ludzi;

Al-Kaba (arab. *Al-Ka'ba* – sześcian, kostka) – świątynia i sanktuarium w Mekce, najważniejsze miejsce święte islamu;

kalif (arab. *chalifa* – następca) – w islamie sunnickim tytuł następców Mahometa, czyli przywódców muzułmańskich społeczności państwowo-religijnych; pierwszym kalifem po śmierci Mahometa w 632 r. został Abu Bakr, w wyniku jego wyboru doszło do sporu o sukcesję i rozłamu wewnątrz wyznawców islamu na szytów i sunnitów;

dżihad (arab. *ǧihād* – zmaganie, walka) – w kulturze islamu pojęcie pierwotnie oznaczające dokładanie starań i ponoszenie trudów w celu wzmocnienia wiary, by trafić do lepszego miejsca; w tradycji europejskiej termin ten często, nie do końca precyzyjnie, tłumaczy się jako „święta wojna”;

hidżra (arab. *hiğra* – emigracja, wywędrowanie) – emigracja proroka Mahometa oraz jego zwolenników z Mekki do Jasribu (Medyny);

sira (sirat) – żywot, biografia Mahometa;

Wydarzenia

domena publiczna, Wikimedia Commons

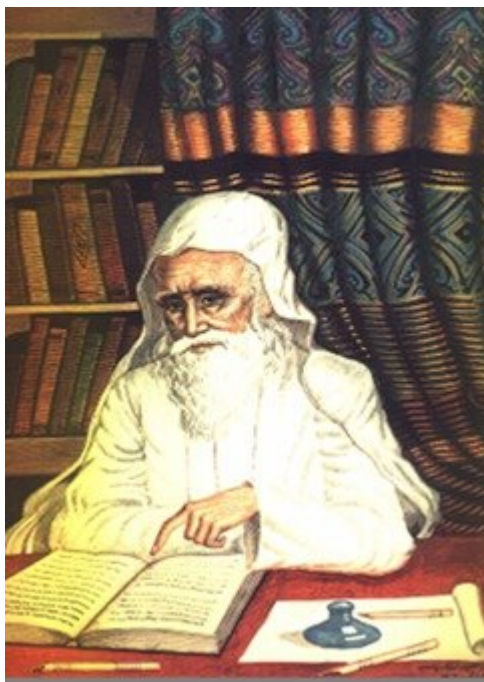
Mahomet, właśc. Muhammad ibn Abd Allah ibn Abd al-Muttalib (ok. 570–632) – prorok islamu, założyciel wspólnoty muzułmańskiej, która przeobraziła się w państwo religijne.

2

lic. CC BY-SA 3.0, Tunisian Community Center, Wikimedia Commons

Ibn Chaldun (1332–1406) – arabski filozof, historyk, prekursor arabskiej socjologii, politologii i ekonomii. Jego dzieła wywarły duży wpływ na średniowieczną kulturę.

domena publiczna, Wikimedia Commons

3

Muhammad Ibn Ishak Ibn Jasar (ok. 704–767) – historyk arabski, autor biografii proroka Mahometa *Sirat Rasul Allah* (*Żywot wysłannika bożego*), która do naszych czasów przetrwała wyłącznie we fragmentach zacytowanych przez sirę późniejszą, zachowaną w całości, autorstwa Ibn Hiszama.

4

domena publiczna, Wikimedia Commons

Awicenna, właśc. Abu Ali Husain ebn Abdallah Ebn-e Sina (980–1037) – perski lekarz, filozof i uczonek. Jego łacińskie nazwisko wywodzi się od skróconego Ibn Sina.

Abu Dżafar al-Mansur (ok. 712–775) – kalif z rodu Abbasydów, rządził od 754 r.

5

6

Abū Dżafar Abd Allah Ibn Harun al-Mamun (786–833) – kalif z dynastii Abbasydów, panujący od 813 r. aż do śmierci w 833 r. Za jego rządów doszło do zinstytucjonalizowanego procesu tłumaczeń dzieł greckich i perskich na język arabski (proces ten zaczął się już w VIII w.,

ale rozwinął się właśnie w XI w.), gdy w Bagdadzie założono słynny Dom Mądrości (szkołę, bibliotekę i centrum tłumaczeń). Tam też przełożono m.in. znaczną część dorobku Arystotelesa i komentarzy do niego.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Awerroes, Abu al Walid ibn Ruszd (1126–1198)
– filozof, teolog, lekarz, prawnik, polityk
i matematyk arabski, wygnany za
nieprawowierne poglądy filozoficzne.

8

domena publiczna, Wikimedia Commons

Sylwester II, właśc. Gerbert z Aurillac (ok. 945–1003) – francuski uczyony, matematyk, filozof, papież od 2 kwietnia 999 do 12 maja 1003 r.

Materiały źródłowe

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższymi materiałami źródłowymi. Stwórz notatkę, w której zawrzesz najważniejsze informacje dotyczące tematu zajęć („Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łaacińską i bizantyjską”).

Notatka

Polecenie 2

Uzupełnij swoje wnioski o istotne twoim zdaniem propozycje koleżanek i kolegów i poszereguj je od najistotniejszych do najmniej ważnych.

Notatka

Materiały źródłowe

Źródło A: Ibn Chaldun (1332–1406), *Mukaddima*

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

Następnie objawił Allah Islam, a jego wyznawcy odnieśli zwycięstwo, jakiemu nie ma równego. Wydarli oni Bizantyjczykom panowanie, jak daleko je wydrzeć mogli, z korzyścią dla ludów. Rządy ich zaczęły się od pierwotności i lekceważenia sztuk. Dopiero kiedy utrwaliła się ich władza i rządy i zajęli kraje osiadłe w takiej mierze, jak żadnemu innemu ludowi nie przypadła w udziale, i kiedy wykształcili się w naukach i sztukach, poczuli tęsknotę za tymi naukami rozumowymi, o których już nieco słyszeli od współczesnych duchownych i biskupów i ku którym sama przez się wrywa się myśl ludzka. Tedy posłał Abu Dżafar al-Mansur* poselstwo do króla Rumu, [Rzymu, tj. cesarza bizantyjskiego] z prośbą, aby mu użyczył ksiąg naukowych w tłumaczeniu. Ten posłał mu księgę Euklidesa i niektóre pisma przyrodnicze. Muzułmanie przeczytali je,

zglobili ich treść i nabrali tym większej ochoty, by pojąć ich resztę. Potem wstąpił na tron al-Ma'mun**, który czuł wielki pociąg do wiedzy, ile, że sobie już część jej przyswoił. Zapalał on żądzą do tych nauk i wyprawił poselstwo do królów Rumu dla robienia wyciągów z dzieł greckich i kopiowania ich pismem arabskim, w którym to celu wysłał tłumaczy. Materiały te wzięli od niego uczeni muzułmańscy, studiowali je i ślęczeli nad nimi. Nabrali biegłości we wszystkich ich dziedzinach, a dociekania ich doszły aż do kresu możliwości, przy czym częstokroć stanęli w sprzeczności z poglądami Pierwszego Nauczyciela [tj. Arystotelesa]. Jego to szczególnie starali się zbić względnie uzgodnić z nim swoje poglądy, a to ze względu na jego ustaloną sławę. W tych kwestiach napisali dzieła, w czym przewyższali jeszcze swych poprzedników. Do najwybitniejszych z nich należeli [...] Abu Ali ibn Sina [Awicenna, 980-1037] na Wschodzie a kadi Abu Walid ibn Ruszd [Awerroes, 1126-1198] [...] w Hiszpanii. [...]

Kiedy następnie w Magrebie [Afryka Północno-Zachodnia] i Hiszpanii osłabł prąd kulturalny i wraz z jego osłabieniem podupadły nauki, znikły tam te umiejętności, pozostawiając tylko nieliczne ślady [...]. Dochodzą nas wieści, że jeszcze u mieszkańców Wschodu są nadal liczne produkty tych umiejętności, zwłaszcza w Iraku perskim i dalej [...] i że się tam ludzie oddają naukom rozumowym, dzięki wysokiemu stanowi swej kultury i silnemu zmysłowi do życia osiadłego. I tak studiowałem w Egipcie liczne dzieła jednego z najwybitniejszych uczonych [...] zwanego pod imieniem Sad ad-din Taftaazani [1322-1389], a niektóre z nich, traktujące o dialektyce, o podstawach prawa i retoryce, świadczyły o rozległych wiadomościach autora z zakresu tych nauk i ich zawilosci, co wskazuje, że studiował nauki filozoficzne i że wniósł się na wysoki poziom we wszystkich umiejętnościach rozumowych.

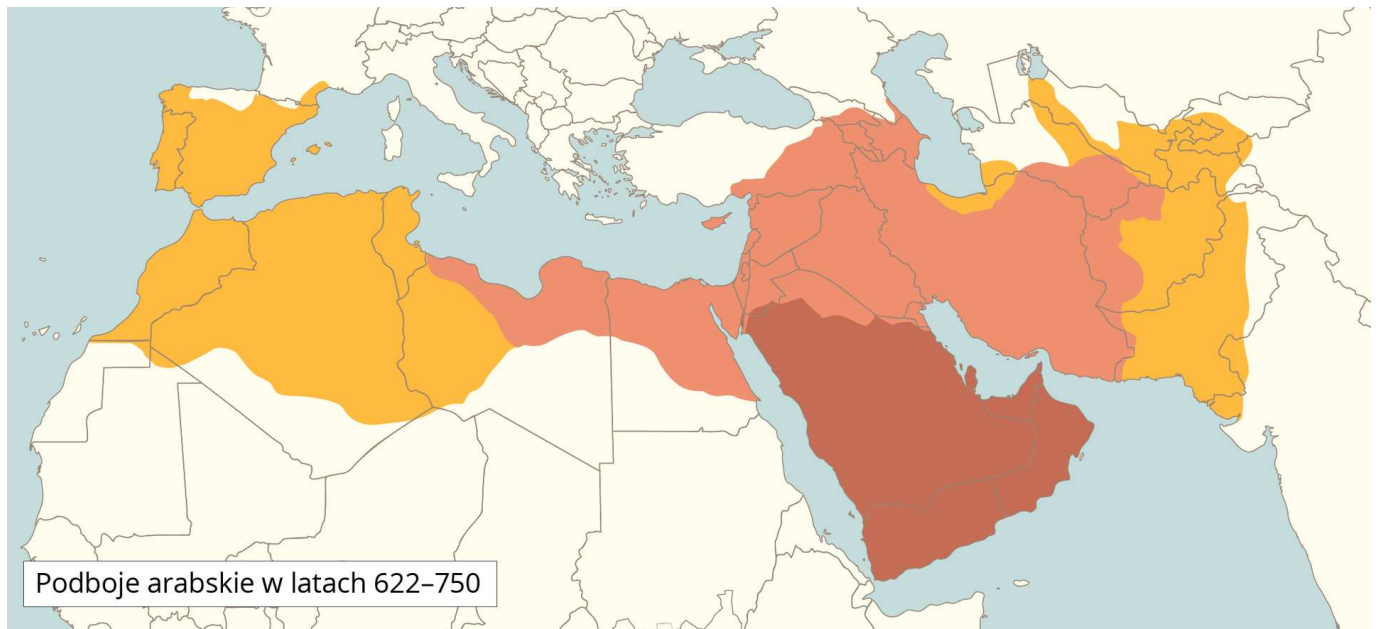
[...] Tak samo słyszałem, że w zakresie nauk filozoficznych panuje obecnie ożywiony ruch w krajach Franków [tj. Europejczyków], w ziemi Romy [tj. Italii] i na przyległym obszarze północnym [tj. Francji]. że ich zabytki się tam odświeża, że kolegia, na których są wykładane, są liczne, że dzieła traktujące o nich są wyczerpujące i bogate w treść i że mają coraz więcej adeptów.

Źródło: Ibn Chaldun, Mukaddima, [w:] T. Kowalski, Arabowie i Turcy. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, t. 25, Kraków 1923.

* drugi kalif z dynastii Abbasydów panował w latach 754-775, założyciel Bagdadu.

** siódmy kalif z dynastii Abbasydów, panował w latach 813-833.

Źródło B

Podboje arabskie w latach 622–750

Podboje arabskie w latach 622–750.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło C

standardowe europejskie	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
arabskie	٠	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩
wschodnio-arabskie	٠	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩
dewanagari	०	१	२	३	४	५	६	७	८	९

Etniczne warianty dziesiętnych cyfr arabsko-indyjskich.

Źródło: *Cyfry arabskie*, Wikipedia.org, domena publiczna.

Źródło D: Ibn Ishak, *Życiorys wysłannika bożego*

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

Kiedy Kurajczycy* widzieli, że Muhammad zyskał sobie zwolenników i towarzyszy pośród innego szczepu i w innej miejscowości** i że emigranci tam się właśnie udali, pojęli, że ci ostatni znaleźli tam dom i opiekę. Bali się więc, by i Muhammad do nich nie wyruszył, bo wiedzieli, że postanowił z nimi walczyć. Zebrali się tedy w domu zgromadzeń [...], w którym zwykli rozstrzygać wszystkie ważne sprawy, by się naradzić, co począć w sprawie Muhammada, którego się poczęli obawiać. [...] Kiedy zebrali się [by go zabić], Abu Dżahl, który był pośród nich, tak do nich przemówił, gdy wyczekiwali przy drzwiach: „Muhammad głosi, że jeżeli pójdziecie za jego wskazaniem, staniecie się

królami Arabów i Persów, a po śmierci będziecie wskrzeszeni i otrzymacie ogrody, podobne do ogrodów Jordanu, jeżeli zaś nie uczynicie tego, on pomorduje was, a po śmierci zostaniecie wskrzeszeni i czeka was ogień, w którym będziecie płonęli”.

Gdy to Muhammad posłyszał, wyszedł naprzeciw nich niosąc w ręce garść prochu, i rzekł: „Tak ja to głoszę, a ty będziesz jednym z ostatnich”. Wtedy odjął im Allah wzrok, tak że nie widzieli Muhammada. [...] rzekł Muhammad: „Allah pozwolił mi wyjść i opuścić [Mekkę].

Źródło: Ibn Ishak, Życiorys wysłannika bożego, [w:] T. Kowalski, Arabowie i Turcy. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, t. 25, Kraków 1923.

* mieszkańcy Mekki z plemienia Kurajsz.

** tzn. w Medynie.

Źródło E: Dijenis Akritas. *Opowieść z kresów bizantyńskich*

Dijenis Akritas - bizantyjski epos bohaterski, zdaniem badaczy powstał w X–XI w.; opiewa miłość tytułowego bohatera Dijenisa Akritasa (syna Greczynki i arabskiego emira, obrońcy pokoju w Bizancjum) do Eudokii, a także jego przygody i bitwy staczane z muzułmanami i paladynami.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

Dijenis Akritas. *Opowieść z kresów bizantyńskich*

Księga I

Żył niegdyś emir, możny wódz, znakomitego rodu,

Mądrości bił od niego blask, był śmiały do szaleństwa. (...)

Przeciw Romanii¹ straszną czuł nienawiść już od dawna.

Wyruszył więc, by podbić ją, rabując kraj Herakla²?,

I ogołocił wiele miast, spustoszył je do szczętu.

Tłum niezliczony ludu wnet zgarnął tam w niewolę. (...)

I urodziwą branwę wziął, jedyną córkę Greka. (...)

Bracia zaś panny (...)

(...) przemówili doń tak, a lali łzy obfite:

„Rabie ty Boży, Panie nasz, o pierwszy władco Syrii,
Obyś mógł do Panormos³ dojść, odwiedzić sławny meczet,
Obyś mógł głowę schylić z czcią przed zwisającym głazem,
Obyś mógł ucałować grób Proroka Mahometa –
I słuchać, dobry panie nasz, modłów tam przepisanych.
Porwałś pannę, wdzięczny skarb, jedyną naszą siostrę.
Pozwól ją z twych wykupić rąk, o słuگو Najwyższego,
My wszystko damy ci za nią, cokolwiek byś zapragnął. (...)”
„Wiedźcie, dzielni junacy, że – odpowie emir braciom - (...)
Jeśli przyjmiecie mnie na szwagra, siostry prawego męża,
Wszystkom uczynić gotów jest dla jej piękności słodkiej!
Ja przyjmę chrześcijański chrzest, przyjadę do Romanii (...)”

Księga II

(...) Wówczas matka emira list pisze do niego z Syrii (...):
„(..) Jak tyś wiary się zaprzeć śmiał, rodziny i ojczyzny,”
(...) Wówczas matka emira list pisze do niego z Syrii (...):
„Na hańbę tak narazić się wszędzie w ziemi ojczystej
Przedmiotem nienawiści być dla wszystkich twych rodaków?
Za zdrajców nas tu każdy ma, co się wiary zaparli,
I w zgodzie nie potrafią żyć z prawami Mahometa. (...)
Czy nie pamiętasz, synu mój, o czynach twego ojca?
Iluż on Romiów zabił sam, ilu ich w jasyr [niewolę] poszło? (...)
Lecz on nie zbłądził tak jak ty, nie stał się odszczepieńcem.
A kiedy otoczyły go oddziały Romejczyków,

A ich wodzowie klęli się najstraszliwszą z przysiąg,
Że cesarz patrycjuszem go w swojej uczyni łasce,
I że protostratora⁴ też urzędem go nagrodzi,
Byle tylko poddał się im i miecz swój o ziem cisnął,
On dowiódł wierności niezłomnej naukom Proroka
Pogardził bogactwem i precz odrzucił te zaszczyty.
Tam też męczeńską poniósł śmierć i miecz jego złamano.
Ty zaś zdradziłeś wszystko to, bez żadnego przymusu,
I wiarę własną, własną krew i mnie, matkę rodzoną. (...)
Z miłości do zjadaczki świń tyś wszystko inne stracił!
I jesteś wyklinany dziś po wszystkich tu meczetach.
Jeżeli nie wrócisz do mnie, nie stawisz się sam w domu,
Zmówią się emirowie wnet i w rzece mnie utopią,
Zabiją dzieci twoich żon – potomstwo renegata,
A żony twoje wdzięczne innym oddadzą mężczyznom.
Te żony, które płaczą cię i znieść nie mogą żalu.”

Źródło: Dijenis Akritas. *Opowieść z kresów bizantyńskich*, przeł. i oprac. M. Borowska DiG i OBTA, Warszawa 1998, s. 72-76, 82-83, 94-97

Z archiwum Klio TOM 1, *Od starożytności do średniowiecza, Teksty źródłowe z ćwiczeniami dla liceum i technikum*, Gdańsk 2006, s. 64-65.

1 Romania – Bizancjum, kontynuatorka tradycji Rzymu.

2 Kraj Herakla – okolice Heraklei Pontyjskiej w Kapadocji (Azja Mniejsza).

3 Panormos – Palermo lub Mekka.

4 Protostrator – wysoka, nadzwyczajna godność na dworze bizantyjskim.

Źródło F: Rozwój kultury muzułmańskiej

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

Przed wszystkim oddawano się studiom nad językiem arabskim, opracowywano gramatykę, układano słowniki. Skłaniało do tego zainteresowanie Koranem, chęć

głębszego zrozumienia świętej księgi. Po pewnym czasie analizą objęto także arabską poezję świecką, również tę sprzed Mahometa. Podejmowano kwestie filozoficzne, przy czym czerpano z dorobku myślicieli greckich. Znów punktem wyjścia była próba racjonalnego wyjaśnienia prawd wiary. Związki z religią uległy jednak z czasem rozluźnieniu i problemy filozoficzne nabrały samodzielnego znaczenia. Zajmowano się wreszcie naukami szczegółowymi, takimi jak matematyka, biologia, czy geografia. Powstawały także dzieła historyczne, kwitła literatura piękna (poezja). Warto wymienić kilku twórców: Sibawajhi (zm. 793), gramatyk; Al-Chuwarizmi (780-850), matematyk i astronom, szczególne zasługi poniósł na polu algebry (system dziesiętny, użycie zera, teoria równań), At-Tabari (zm. 923), autor historii powszechnej; Al-Masudi, encyklopedysta, zachował się skrót jego dzieła zatytułowany *Złote łąki*.

Źródło: *Rozwój kultury muzułmańskiej*, [w:] R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2012, s. 196.

Źródło G: Co średniowieczna Europa zawdzięcza muzułmanom?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

(...) Nie wiemy przede wszystkim, jaki impuls skłonił Arabów, zapewne świadomych swojej odmienności kulturowej w stosunku do narodów podbijanych, do uruchomienia złożonej akcji, jaką było tłumaczenie greckich dzieł naukowych na język arabski, w pierwszym okresie za pośrednictwem aramejskiego. O ile muzułmanów nie interesowała literatura grecka, to ogrom nauki z różnych dziedzin oraz różnych okresów został w kilku fazach przełożony na język arabski i przyswojony arabskiej kulturze. Tłumaczono zatem dzieła medyczne, filozoficzne, astronomiczne, matematyczne, fizyczne, optyczne, botaniczne, inżynierskie itd. Ponadto muzułmanie korzystali z dorobku Persów, którzy wcześniej również przyswoili sobie dzieła greckie; należy też wspomnieć o trudniejszych do identyfikacji dorobku kultury indyjskiej. W tych dwóch ostatnich przypadkach ważna była droga przekazu ustnego. Jeśli chodzi o tłumaczenia z greki, szczególnie wślawił się tutaj bagdadzki ośrodek zwany Bajt alhikma (Dom mądrości), który działał szczególnie aktywnie w pierwszej połowie IX wieku. (...) Arabowie nie ograniczali się do tłumaczeń. Po tym pierwszym okresie zaczęto pisać do tłumaczonych dzieł komentarze, a potem dzieła własne, które twórczo rozwijały naukę starożytnych. Mieszkańcy kalifatu, zarówno muzułmanie, jak i chrześcijanie oraz Żydzi, stworzyli zatem potężny ruch naukowy, którego głównym językiem, niezależnie od języka rodzimego ich twórców, był arabski – oficjalny język kalifatu. (...)

Przekaz nauki muzułmańskiej do Europy dokonał się podobną drogą, jak przekaz nauki greckiej do świata islamu: przez ruch tłumaczeniowy. Najważniejsze szkoły tłumaczeniowe powstawały w miejscach styku cywilizacji: w Toledo, ale również w

Barcelonie, na południu Włoch w Salerno, gdzie powstała szkoła medyczna oraz ośrodek tłumaczenia traktatów medycznych z arabskiego na łacinę. Podobnie jak wcześniej, również ruch tłumaczeniowy na łacinę odbywał się w kilku etapach, zależnych od napływających traktatów oraz potrzeb społeczeństwa. Najwcześniej tłumaczono traktaty medyczne w szkole w Salerno, z którą związany był słynny tłumacz Konstantyn Afrykańczyk. (...)

Źródło: K. Pachniak, *Co średniowieczna Europa zawdzięcza muzułmanom?* Cytat za: rezerwat.muzarp.poznan.pl, s.1-3.

Źródło H: Arabska filozofia średniowieczna

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

Arabska filozofia średniowieczna* dzieli się na 2 główne nurty: filozofii czystej, opierającej się na tradycji greckiej, zwanej *falsafa*, oraz spekulacji teologicznej włączającej pewne treści filozoficzne.

Nurt *falsafa* zrodził się na Wschodzie, na terytorium obecnych Iraku, Iranu i Syrii, a następnie rozszerzył swoje wpływy na Zachód, przechodząc na terytorium obecnej Hiszpanii. Jego źródła stanowiła filozofia Arystotelesa, Platona oraz teksty neoplatonickie tłumaczone z greckiego i syryjskiego na arabski. (...) Wieki X i XI były okresem pogłębiania wiedzy naukowej i filozoficznej na całym arabskim Wschodzie, ale rozwój filozofii i nauki przeniósł się na peryferie kalifatu bagdadzkiego. (...) W tym też okresie działał jeden z najwybitniejszych filozofów arabskich, Ibn Sina (Awicenna), piszący po arabsku i po persku. Był autorem serii komentarzy do dzieł Arystotelesa oraz wielu traktatów filozoficznych (...). Jego filozofia pozostawała pod wpływem arystotelizmu i neoplatonizmu. (...) W XII w. znanym myślicielem był działający głównie w Grenadzie Ibn Tufajl – lekarz, polityk, filozof oraz Ibn Ruszd (Awerroes). Ten ostatni to największy, obok Ibn Siny (Awicenny), filozof arabski, autor komentarzy do dzieł Arystotelesa starający się oczyścić arystotelizm z wpływów platońskich (...) i głoszący oryginalną teorię relacji religii, teologii i filozofii.

Źródło: *Arabska filozofia średniowieczna*. Cytat za: *Epoki literackie. Średniowiecze*, Warszawa 2008, s.16-17.

*VIII-XV w.

Źródło I: Rozwój filozofii w wiekach XII–XIII

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNf2xq8Hs>

Rozkwita też w wieku XII dwór normandzki na Sycylii. Kontakty Wschodu i Zachodu zaczynają dawać pierwsze rezultaty w zakresie przejmowania przez łaciński Zachód nagromadzonych skarbów kultury arabskiej i, przede wszystkim, greckiej. Ośrodek

sycylijski w Palermo rozkwita szczególnie za czasów panowania Rogera II (1166–1189), kiedy to żyją: słynny geograf muzułmański al-Idrisi, tłumacze Henryk Arystyp i Eugeniusz z Palermo. Henryk Arystyp przekłada w latach pięćdziesiątych *Meteorologię* Arystotelesa oraz *Fedona i Menona* Platona; na Sycylii przetłumaczona zostaje Euklidesa *Optyka i Catoptrica*, Herona z Aleksandrii *Pneumatica*, Ptolemeusza *Almagest* (...).

(...) w wieku XIII, już za panowania Fryderyka II, rozejdą się po świecie łacińskie tłumaczenia dzieł filozoficznych, dokonane z arabskiego. (...)

Z ośrodkiem sycylijskim konkuruje inne miejsce spotkania kultury i nauki łacińskiej z arabską – Toledo w Hiszpanii, gdzie szczególnie intensywna działalność tłumaczeniowa trwa w latach 1126–1151 pod opieką biskupa Toledo, Rajmunda, którego uważa się za twórcę „kolegium tłumaczy”. (...) Z dzieł filozoficznych przełożono Alfarabiego komentarz do *Fizyki* Arystotelesa, Awicenny komentarz do Arystotelesa – *Księgę uzdrowienia*, Arystotelesa część *Meteorologii*, *Fizykę*, (...).

Źródło: *Rozwój filozofii w wiekach XII–XIII*. Cytat za: Z. Kuksewicz, *Zarys filozofii średniowiecznej*, PWN, Warszawa 1982, s. 93-94.

Źródło J: Pałac Normanów w Palermo

Źródło: Effems, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Wypracowanie

Opisz przebieg podbojów arabskich i ich wpływ na cywilizację łacińską i bizantyjską.

W pracy wykorzystaj materiały źródłowe i informacje zawarte na poprzednich stronach, a także wiedzę własną.

Ćwiczenie 1

Sformułuj wstęp wypracowania, uwzględniając następujące elementy:

- odniesienie do tematu pracy: podboje arabskie miały duży wpływ na Bizancjum i Europę Zachodnią,
- określenie ram czasowych.

Ćwiczenie 2

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- początki islamu: postać Mahometa,
- hidżra (arab. *hiğra* – emigracja, wywędrowanie) – ucieczka z Mekki do Medyny,
- Koran – objawiony przez Allaha.

Ćwiczenie 3

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- odwołanie do źródła D: obietnice i groźby Mahometa.

Ćwiczenie 4

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- zjednoczenie Arabów przez Mahometa,
- śmierć proroka,
- Mekka głównym ośrodkiem islamu,
- odwołanie do źródła B.

Ćwiczenie 5

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- podboje kalifów prawowiernych – przyczyny sukcesów arabskich,
- odwołanie do źródła B,
- długofalowe skutki podbojów arabskich.

Ćwiczenie 6

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- podboje (odwołanie do źródła B),
- inwazja na Europę Zachodnią.

Ćwiczenie 7

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- odwołanie do źródła A,
- tolerancja, niskie podatki.

Ćwiczenie 8

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- wymiana kulturowa ze światem chrześcijańskim za rządów Abbasydów,
- rozwój nauki,
- odwołanie do źródła C – liczby arabskie.

Ćwiczenie 9

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu.

Inne osiągnięcia Arabów w dziedzinie kultury i nauki:

- papier,
- tkactwo,
- medycyna,
- filozofia (źródła H oraz I).

Ćwiczenie 10

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- strefy intensywnych kontaktów chrześcijaństwa i islamu: Hiszpania, południowa Italia (w szczególności Sycylia),
- znaczenie dworu normańskiego na Sycylii i innych ośrodków na wyspie (nawiązanie do źródła G oraz I),
- handel lewentyński.

Ćwiczenie 11

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- długofalowy efekt podbojów arabskich: krucjaty i rekonkwista.

Ćwiczenie 12

Sformułuj zakończenie według poniższego planu.

Podsumowanie i wnioski:

- pozytywny wpływ na Europę Zachodnią, nawiązanie do źródła J
- negatywny wpływ na Bizancjum – pośrednictwo między Europą a innymi kulturami.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łańską i bizantyjską

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

III. Tworzenie narracji historycznej. Uczeń:

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy;

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:

- 2) wyjaśnia genezę islamu i charakteryzuje główne zasady tej religii;
- 3) przedstawia główne kierunki ekspansji arabskiej;
- 4) opisuje charakterystyczne cechy kultury arabskiej i rozpoznaje jej najważniejsze osiągnięcia.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) charakteryzuje etapy ekspansji Arabów i ocenia ich politykę wobec ludności podbitej;

3) wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na cywilizację łacińską i bizantyjską.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- uczy się dokonywania selekcji i hierarchizacji informacji pozyskanych ze źródeł historycznych;
- tworzy spójną narrację historyczną związaną z podbojami arabskimi i ich wpływem na cywilizację łacińską i bizantyjską w ujęciu zarówno przekrojowym, jak i problemowym;
- rozwija umiejętność budowania argumentacji z uwzględnieniem różnych aspektów procesu historycznego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łacińską i bizantyjską”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Pojęcia, wydarzenia, postacie” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat i cel lekcji. Podkreśla, że uczniowie będą pracować nad wypracowaniem opartym na materiałach źródłowych. Zapowiada, że przećwiczą pracę z materiałami źródłowymi i różnymi typami poleceń, a także kolejne kroki w pisaniu wypracowania.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. kto zapoznał się z udostępnionym e-materiałem. Poleca uczniom przygotować w parach pytania z nim związane. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z tematem lekcji? W ten sposób wspólnie ustalają obowiązujące uczniów kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią sekcji „Pojęcia, wydarzenia, postacie”. Każdy uczestnik zajęć, podczas cichego czytania, wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście.
2. Praca z multimedium („Materiały źródłowe”). Nauczyciel prosi wybranego ucznia o przeczytanie polecenia 1: „Zapoznaj się z poniższymi materiałami źródłowymi. Stwórz notatkę, w której zawrzesz najważniejsze informacje dotyczące tematu zajęć („Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łacińską i bizantyjską”)”. Poleca uczniom, aby podzielili się na 4-osobowe grupy i opracowali w nich odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi.
3. Uczniowie wykonują samodzielnie wskazane przez nauczyciela ćwiczenia 1 i 2: opracowują wstęp wypracowania, określając ramy czasowe i stawiając tezę o dużym wpływie podbojów arabskich na Bizancjum i Europę Zachodnią, a następnie formułują rozwinięcie, nawiązując do postaci Mahometa oraz jego ucieczki do Medyny. Następnie wykonują kolejne, wskazane przez nauczyciela, ćwiczenia (od 3 do 12) w różnych układach: samodzielnie, następnie w parach lub grupach, a na koniec wspólnie. Uczniowie omawiają poprawność wykonanych ćwiczeń, nauczyciel uzupełnia w razie konieczności informacje.

4. Wybrane osoby czytają przygotowane podczas lekcji wypracowania. Wspólnie z nauczycielem omawiają prace i je oceniają. Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi albo uczennicy (może być także ochotnik) podsumowanie lekcji „Podboje arabskie i ich wpływ na cywilizację łacińską i bizantyjską”. Pyta, który element był dla uczniów trudny i dlaczego. Prosi jedną osobę o podsumowanie pracy.
2. Na zakończenie nauczyciel omawia przebieg zajęć, dokonuje oceny przedstawionej pracy (lub prac).

Praca domowa:

1. W jaki inny sposób możesz napisać wypracowanie na zadany temat? Zaproponuj alternatywną wersję wypracowania.
2. Nauczyciel może rozdać przykładowy temat wypracowania (np. z wcześniejszych egzaminów) i poprosić o jego wykonanie w domu.

Materiały pomocnicze:

- *Wielka historia świata*. Tomy 1-12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004-2006.
- Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011-2019.
- E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2011.
- Wybór tekstów źródłowych do wskazanej epoki.

Wskazówki metodyczne:

Informacje z sekcji „Materiały źródłowe” mogą być wykorzystane w trakcie lekcji do pracy uczniów w parach lub samodzielnie. Cały materiał może być wykorzystany do realizacji zajęć metodą odwróconej klasy. W szkole następuje czytanie i ocena koleżeńska opracowań uczniów.